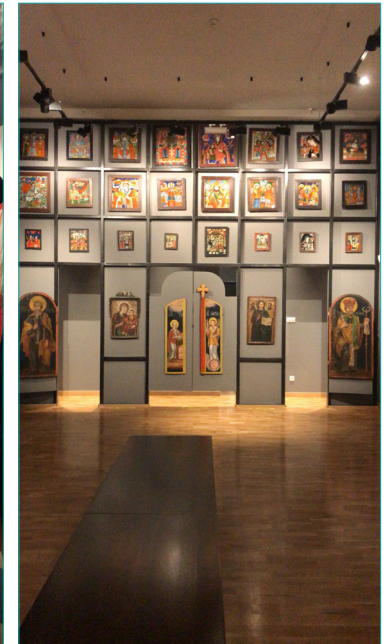

Căsătoria, nunta și credința creștină ilustrate în secția de etnografie a Muzeului Țării Crișurilor. Partea a doua a interviului cu Sabina Horvath, muzeograf.

S. Horvath: În continuarea celor spuse în prima parte a interviului, în muzeu înfățișăm căsătoria, ilustrând un alai de nuntă în care se îmbină costume populare din toate zonele Țării Crișurilor și de la toate etniile conlocuitoare. Avem aici costume *maghiare* și costume *slovăcești* cu specificul lor, de asemenea costume populare *românești* de pe Valea Crișului Negru, Crișului Alb și Crișului Repede; „mirele” și „mireasa” sunt îmbrăcați în costume specifice zonei Crișului Alb, acele coronițe frumoase, *salba de bani* care evidențiază bogăția și trăinicia familiei din care provin mireasa sau mirii în general. De data aceasta costumele populare sunt de sărbătoare, frumos ornamentate atât la umeri, cât și la mâneci cu simboluri florale, dar și geometrice. Cusăturile au fost lucrate evident de mâna femeilor din casă, aplicate pe gulere, pe umeri, pe mâneci, în culori vii care sugerează oarecum vârsta purtătorului. Cojoacele de Beiuș, cele de Tinca, cele cu bumbăci, laibărele, labreiele, întregesc costumul popular. În fiecare sală, pornind de aici înainte, avem și mijloace media, înregistrări de muzică și filmulețe păstrate în Filmoteca Muzeului Țării Crișurilor, prin care ilustrăm nunta așa cum era odinioară. Aceste filmări s-au realizat prin intermediul cercetărilor de teren efectuate în anii din trecut de către specialiștii Secției de etnografie ai Muzeului Țării Crișurilor.

A. Popa-Stavri: Câteva exponate sunt instrumente muzicale: țitera, vioara cu goarnă sau cu tolcer.

S. Horvath: Sunt instrumente muzicale ce ilustrează momente de veselie din timpul festiv al nunții. Ați remarcat celebra vioară cu goarnă din Bihor, dar și exemple de țitere, toate ducând cu gândul spre momentele rituale sau cele de bucurie și dans tradițional. Aspecte sugerate de acele cununi specifice mireseilor făcute de către fetele din sat pentru mireasă, confecționate din hârtie colorată și bucățele de sticlă îmbinate armonios. Cununa de mireasa este însoțită de podoabe de gât, precum *barșonii* realizați din monede ieșite din uz, cusute cu grijă pe catifea achiziționată din comerț la începutul secolului XX sau în perioada interbelică; alte podoabe sunt salbele de bani, tot din monede scoase din uz și asamblate cu ajutorul „cocoșilor” din metal prinși la baza monedei, salbe purtate la nuntă sau la zile de sărbătoare. De asemenea, avem *zgărduțele cu colți*, specifice zonei Bihorului, pe care și astăzi le regăsim întregind costumul popular purtat la diferite ocazii. Avem măregele de sticlă de Murano, cum au circulat în zona noastră la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, frumos îmbinate, putând fi asociate cu monede ieșite din uz, și toate alcătuiesc ceea ce numim *podoabe pentru gât* care întregesc costumul popular. Pentru surpriza publicului s-a realizat o hologramă ilustrând coronița de mireasă pentru ca privitorii să o observe în toată splendoarea ei potențată cromatic, în formă tridimensională. Valorificăm astfel tehnologia modernă în slujba tradiției.

A. Popa-Stavri: Și cu accentuarea modernității tradiției. N-aș voi să continuăm a contrapune tradiția, modernității, pentru că „viitorul și trecutul sunt ale filei două fețe” cum scria Mihai Eminescu, și de multe ori trecutul pare un viitor așteptat prin faptul că întotdeauna în trecut, în copilărie am avut acea perioadă de fericire, de dezvoltare sub aripa părintească și a celei creștine. Iată că tradiția, prin hologramă, este superb prezentată ca o capodoperă a imaginației și a creației artistice populare.

S. Horvath: Tehnologia ne oferă posibilitatea de a vedea aspecte care, poate, cu ochiul liber nu le-am sesiza. Tocmai de aceea putem vedea că și cromatica obiectului prezentat în hologramă este mult mai atrăgătoare, având în vedere că metodele tehnologice ne pot oferi o mai clară viziune asupra acestor obiecte. Cele două aspecte nu se anulează reciproc, ci, dimpotrivă, dacă le putem pune împreună vom avea acces la tradiție prin tehnologie, eu cred că acesta e un lucru benefic pentru vizitatorii noștri.

A. Popa-Stavri: Trebuie să continuăm a susține manualitatea și creația sufletului și a mâinilor, care, mai ales prin efortul de creativitate, nu pot fi întrecute de aparatele sofisticate de cusut-țesut.

S. Horvath: Tocmai de aceea noi am expus importante piese din patrimoniul de port tradițional care dau valoare obiectelor făcute de către meșterii populari contemporani, iar toate acestea trebuie să fie modele și referință pentru ei, deoarece de multe ori poate găsim elemente de alteritate nefericite, nepotrivite în realizarea costumelor po-

pulare. Meșterii se pot inspira cu încredere din autenticul aflat în expoziția noastră.

A. Popa-Stavri: Da, există modele anume. Nu orice însăilare, orice suprapunere sau completare a costumului, fie ca piesă de port tradițional fie ca motiv popular și culoare, pot întregii originalitatea unei zone sau arii mai mari etnografice și folclorice.

S. Horvath: Sigur că da. Avem zone unde sunt specifice motivele geometrice, în altele sunt specifice motivele florale. Tocmai de aceea e necesar să cunoaștem îndeaproape specificul zonei pentru a nu altera ceea ce tradiția a păstrat. Spre exemplu pe cămășile femeiești din zona Crișului Negru găsim ornamente de tip geometrizat, numite bunăoară „ghiara” sau „gheruța”, „calea frântă”, acele „cârlige” sub formă de es-uri, în schimb pe Valea Crișului Repede vom găsi motivele florale. Deci sub nici o formă meșterul de astăzi nu ar trebui să facă combinații care să altereze, să *contrazică* ceea ce tradiția confirmă.

A. Popa-Stavri: Broderia „spartă”, este de dată mai recentă, de proveniență culturală europeană? Pentru ochiul turistului interesat de cultură este foarte surprinzătoare această mânecă brodată.

S. Horvath: Da, *broderia spartă*, să spunem așa, are legătură cu zona urbană și cu acele broderii găsite pe hainele orășenești chiar de secol XIX, pe îmbrăcămintea barocă, bunăoară. Sigur că țăranul a preluat aceste modele, dar le-a găsit o îmbinare perfectă. Să vedeți că broderia nu e plasată oriunde, broderia pe mânecă etalează o amplificare pe lungime, și anume pentru a putea fi obser-

vată cât mai ușor și a da posibilitatea și cojocului să se etaleze în acest complex care este portul tradițional de sărbătoare. O caracteristică a cămășilor femeiești din Țara Crișurilor este că nu au altiță, iar broderia vine aplicată pe așa-numitele *plătci* ori pe mânecă în jos, de la umăr spre pumnar.

A. Popa-Stavri: O exprimare a identității bihorene.

S. Horvath: Realizarea costumului bihorean presupunea munca începând de la cultura cânepii până la produsul finit, cânepa fiind principala plantă textilă din care se făceau hainele. Tocmai de aceea în Țara Crișurilor găsim *spăcelele* mult mai grele decât în alte zone și la noi denumirea de *spăcel* e mult mai autentică, mai neaoșă decât cea de *ie*, să spunem așa, pentru că știm că ia e din borangic pe când *cămășile* noastre sunt din cânepă toarsă în fir mai subțire sau mai gros, depinde de măiestria omului și de calitatea cânepii cultivate. Întreaga broderie se făcea prin alesătură cu acul pe acea cânepă, spărtaura de asemenea era realizată prin tăierea unor părți din țesătură și însăilarea lor cu mâna și cu acul de cusut.

Ne aflăm acum într-o altă parte a expoziției, cea dedicată spiritualității religioase, bisericii și icoanelor tradiționale pe lemn și pe sticlă. Cu expunerile din această sală încheiem ciclul momentelor importante din viața omului. Într-un spațiu expozițional de câțiva metri pătrați ilustrăm aspecte legate de cimitirul satului, zona celor plecați dintre noi, pentru că și cimitirul, cumva, are aceleași caracteristici ca și satul cu casele sale alăturate și aliniate. Este „satul celor plecați”

de care se îngrijesc cei rămași. Avem expuse cruci și însemne de mormânt din Țara Crișurilor. Sunt specifice crucile de lemn din zona Bocsig, Valea Crișului Alb, care prin înălțimea lor arată starea materială a celor decedați. Chiar și astăzi vom mai găsi în această zonă, în cimitirele vechi, cruci înalte care ne duc cu gândul că acel om a avut o stare materială bună.

A. Popa-Stavri: Și poate, a însemnat mult pentru comunitatea sătească a obștii.

S. Horvath: Avem cruci din zona Crișului Negru, cruci pictate și din nou ornamentate foarte frumos cu motive precum pomul vieții, cercul ca motivul solar. Sunt motive specifice găsite pe vasele ceramice, în portul popular, pe lăzile de zestre, pe scaune sau pe alt mobilier specific casei țărănești. Am expus și însemne de mormânt reformat, specifice populației maghiare, însemne de mormânt bărbătesc sau femeiesc, de asemenea ornamentate cu diferite motive și o cruce din piatră.

A. Popa-Stavri: La cele reformate, în general, este coloana, la cea feminină, formă antropomorfă, capul, înălțimea trupului, cu altița.

S. Horvath: Cea mai înaltă, cea masculină, este o coloană, dar care sugerează de asemenea capul, aspectul antropomorf masculin.

A. Popa-Stavri: Interesant este motivul de sus care e o floare geometrică, parcă vorbește ca în filosofia asiatică, de cea ceagră a creștetului, prin care se face legătura cu spiritul, cu verticalitatea. Este rezultatul ascendenței în viață, de la naștere, întrupare, efort, sacrificiu, până la eliberare.

S. Horvath: Sunt însemne de mormânt bărbătesc de la începutul secolului XX, cel femeiesc, pe care muzeul le-a achiziționat de-a lungul timpului. Pe celelalte trei laturi ale aceleași săli ne aflăm în zona spirituală a bisericii, a creștinătății. De-o parte și de alta sunt ilustrate biserici de lemn din Țara Crișurilor și biserici de zid, de asemenea. Cei doi pereți sunt încadrați de icoane aflate în colecția Muzeului Țării Crișurilor, sunt icoane de rit ortodox și icoane de rit romano-catolic. Partea frontală e amenajată asemenea unui iconostas bisericesc în care sunt etalate vizitatorului icoane pe sticlă din perioada secolului XVIII-XX, specifice credinței ortodoxe, achiziționate de muzeu sau donate de către biserici din Bihor și intrate în patrimoniul Muzeului Țării Crișurilor. Pe primele două rânduri de sus sunt icoane caracteristice Școlii din Scheii Brașovului, așa cum știm că ele au circulat în toată Transilvania, iar pe ultimul rând icoanele de la Nicula, aparținând de Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului, icoane de notorietate națională și internațională. Tot din patrimoniul Muzeului Țării Crișurilor, ușile bisericesti, atât cele centrale, cât și cele laterale care ne duc cu gândul la altarul de dincolo de iconostas.

A. Popa-Stavri: Remarc cele 24 de icoane, numărul nu este ales întâmplător, are o simbolică aparte, icoanele din cele două categorii/școli, formând o aleasă geometrie, ele veghind cele 24 de ore ale fiecărei zile.

S. Horvath: Icoanele ilustrează momentele din viețile sfinților, din viața lui Iisus, de la naștere la răstignire, înviere, care au marcat credința ortodoxă. Știind că țăranul român

poate era neștiutor de carte, dar prin icoane menținea credința vie și vizualiza ceea ce auzea la slujba din biserică, de la preotul satului.

A. Popa-Stavri: Remarc cum iconarii, mai puțin în *icoanele de vatră* făcute de țărani, au umanizat și au fost foarte atenți la simetria și expresia feței personajului biblic, adecvată temei ilustrate în icoană. Mesajul meu pentru noii meșteri, este să fie atenți la expresia feței și armonia de ansamblu, pentru că acolo ei înfățișează personaje sfinte, și atunci nu poți să le caricaturizezi, cum se întâmplă să vedem în magazinele de artizanat, chiar centrale!

S. Horvath: Vedeți, vorbim de *meșteri iconari*, nu de omul care în casa lui și-a făcut o icoană de vatră. *Meșteri iconari* deja specializați, care aveau o îndemânare în a crea icoana, și știau fiecare pas în elaborarea icoanei pentru că sunt icoane pictate pe spatele sticlei, după izvoade bizantine. Aveau reguli ale desenului și o cromatică specifică de la care nu făceau rabat. Dacă cele din Schei sunt mai viu colorate, cele de la Nicula sunt puțin mai aplatizate cromatic, dar nu le scade din valoarea reprezentativă și patrimonială.

A. Popa-Stavri: Arta desenului și a dispunerii culorilor suplinește lipsa perspectivei din unele tablouri. Privindu-le, observăm că este sugerată a treia dimensiune prin alegerea fondului și coloristica personajelor, și adunarea liniilor desenului spre un „punct de fugă”, ca în arhitectură.

S. Horvath: Sigur că da, personajele vor ocupa întotdeauna un spațiu mai mare, un loc central, de pildă cum este în scena punerii în mormânt, și mai puțin detaliile de fundal, care ar face parte dintr-un peisaj propriu-zis.

(Interviu și fotografii realizate de Aurelian Popa-Stavri, Profesor de muzică, realizator de emisiuni între anii 1990-2022, la Societatea Română de Radiodifuziune, între care multe ediții în cadrul serialului de emisiuni „Lada de zestre” de la Radio România Antena Satelor)